Estructura econòmica

Agricultura

L'Hospitalet ha estat un poble bàsicament agrari i durant segles amb una agricultura de subsistència; si ja el segle XVIII trobem conreus de comercialització, com el cànem, serà el Canal de la Infanta que canviarà absolutament l'estructura agrícola de l'Hospitalet, canvi progressiu que transformà una agricultura de secà en una agricultura de regadiu i que canvià la tipologia dels conreus, passant dels cereals a l'horta. En la nova agricultura de la Marina, a grans trets, podem distingir un primer espai entre el canal i la carretera del mig, terra de sauló i la més arrecerada, amb unes condicions òptimes per a l'horta, aprofitant les primeres aigües dels regs. Entre la carretera del mig i la del Morrot se situava el blat, blat de moro, patates, mongetes, bròquil, carxofes i altres verdures d'hivern. La zona més argilosa del delta es dedicava a farratges de bestiar, especialment vaques lleteres, alfals, civada, naps i pastanagues. Finalment, a la terra negrosa de primera salinitat, a tocar de la desembocadura del Llobregat, s'hi conreaven melons.

Vet aquí l'estructura d'agricultura de comercialització que es va anar imposant a partir de les possibilitats que oferia el Canal de la Infanta, a més d'alguns arbres fruiters i de la vinya plantada al "somontano" fins al final del segle XIX quan la fil·loxera desbaratà aquest conreu, progressivament substituït per garrofers.

Entre el 1860 i el 1945 els canvis són importants: s'han perdut 950 ha. a favor de Barcelona; d'aquí ve la disminució en tots els conreus, menys en l'horta, que augmenta un 729 %, i és el conreu que més beneficis produeix (en acabar la primera guerra mundial comença l'exportació de carxofes dèltiques, que havia de durar fins al 1936, als mercats de França, Alemanya, Suïssa i Escandinàvia, però encara fou més important l'exportació d'enciams a partir del 1925, cap a França, Anglaterra i Europa central) (*6). És, per tant, a partir

---

*6 J. Codina: *El delta de Llobregat i Barcelona*, ed. Ariel. Barcelona 1971, pàg. 433.

del 1920 que podem parlar de l'Hospitalet com a rebost de Barcelona, on anaven a parar la majoria dels conreus d'horta. Fins aleshores, els conreus propis, mediterranis, no podien tenir una funció comercialitzadora amb la capital.

Taula 17

COMPARACIÓ DE CONREUS EL 1860 I EL 1945

1860			1945		
Regadiu:	horta	38,12 ha	Regadiu:	horta	278,20 ha
	cereals ..	667,29 ha		cereals ...	354,04 ha
	fruiters ..	8,44 ha		fruiters ...	8,12 ha
Regadiu eventual:			Regadiu eventual:		
	cereals ..	19,58 ha		cereals ...	72,13 ha
Secà:	cereals ..	877,30 ha	Secà:	cereals ...	242,16 ha
	vinya	146,35 ha		vinya	23,51 ha
				garrofers	7,56 ha
				fruiters ...	2,09 ha
Forestal:	arbres ...	5,78 ha	Forestal:		
	erm past	167,96 ha		erm past	15,86 ha
		1.930,82 ha			1.003,75 ha
Terme municipal:		2.198 ha	Terme municipal:		1.250 ha

(Font: J. Ivern, Ob. cit. pàg. 127)

El canvi estructural de l'Hospitalet, sofert com a conseqüència de la suburbialització, és evident; el 1945 hi havia 1.004 ha dedicades al sector primari, i en restaven 246 per a sòl urbà i industrial; el 1980 el resultat és exactament el contrari; 243 ha (*7) dedicades a l'agricultura i les 1.007 ha restants són ocupades pel sòl urbà.

Es fa difícil de comptabilitzar la població activa que treballava al camp, ja que, als fulls censals, l'apartat ''professió'' és d'una gran flexibilitat; així, per exemple, dels 14.901 que formen la població activa, el 39,5 % de la població total, només posen com a professió ''pagès'' 325 persones, nombre que pensem que correspon a propietaris i arrendataris que viuen al camp; els jornalers són 5.790, però corresponen a tots els qui treballen a jornal, indústria i agricultura. Hem hagut d'obtenir una xifra aproximativa per deducció. Així, el 1955 en treballaven 1.588 (*8), el 1940, any immediat a la guerra, arriben a 2.000, i durant la Col·lectiva Agrària, uns 1.500 (*9). Així, doncs, suposem que a la dècada de 1930 el conjunt de població que treballava la terra era de 1.500 persones, que amb els pastors i vaquers arribava a 1.600, xifres que representen un 10 % de la població activa, però

*7 *Reflexions i projectes per a una política d'ordenació i protecció de l'agricultura al Baix Llobregat.* Unió de Pagesos. Argentona 1980.

*8 J. Ivern. ob. cit., pàg. 185.

*9 Testimoni d'Agustí Sauch, tècnic superior de la Col·lectiva Agrícola.

que són prou importants si tenim en compte que avui no passen de 60 les persones que dediquen la seva activitat laboral a l'agricultura.

Procés industrial

La proximitat a Barcelona i l'existència del Canal eren elements importants per determinar l'establiment de la indústria a la nostra ciutat. Fou a la segona meitat del segle passat, al mateix temps que l'agricultura inicià el canvi, quan començaren a instal·lar-se un seguit d'indústries del ''ram de l'aigua'', La Aprestadora Española (*10), La Auxiliar Textil Algodonera (1856) i altres de més petites.

Cal tenir molt present que aquesta primera fase industrialitzadora de l'Hospitalet correspon a la congestió industrial de Barcelona (Pla Cerdà del 1859) i a la necessitat de traslladar les fàbriques al cinturó de la capital, a l'anomenat pla de Barcelona. En aquest sentit és interessant la monografia del doctor Joaquim Font i Morella: *Consideraciones sobre los inconvenientes que irrogan a la salud de los jornaleros y a la pública de Barcelona, las fábricas de vapor y sobre las ventajas de trasladarlas a la llanura de casa Túnez* (Imp. T. Gorchs, 1852), en la qual, després de parlar de les condicions d'insalubritat de les fàbriques que hi ha a Barcelona, proposa de traslladar-les darrera de Montjuïc, entre el mar i el poble del Prat, és a dir, a la Marina de l'Hospitalet.

Encara, però, el ritme de creixement industrial a la segona meitat del segle XIX serà molt més fort a Sants que a l'Hospitalet. Així, a la guia de Víctor Balaguer, per Sants podem llegir: divuit forns de rajoleria, sis fàbriques de ceràmica, una d'encerats, una de blanquejat, una de manipulat de llana, dues d'aiguardent, una química, un molí fariner amb màquina de serrar marbre, una de clarificar aiguardent, una de crémor, l'auxiliar de la indústria d'atuells d'enllustrar i diverses de filats i tèxtils, entre les quals destaquen les de Güell i Cia i La España Industrial, mentre que per l'Hospitalet només cita: dos molins de farina (en deu ser un el de Can Llagostera), una fàbrica de paper floret a tres tintes d'Antoni Ferrer, una de midó, La Auxiliar Textil Algodone-

---

*10 Víctor Balaguer a la seva guia (Ob. cit) només cita a l'Hospitalet una fàbrica de midó que suposem que és La Auxiliar Textil Algodonera, ja que La Aprestadora, fundada el 1853, l'anomena en parlar de la Bordeta, que inclou dins de Sants. És interessant el comentari que fa d'aquesta empresa: ''digna de ser visitada, verdadero palacio industrial, tiene dos máquinas de más de 50 C.V. cada una, y cuyas cuadras y edificios para el blanqueo, tintes, coloríferos, etc., ocupan una vasta extensión de terreno. Nada más bello y curioso que recorrer las dependencias de esta fábrica... viendo como una tela sucia, amarillenta, tal como sale del telar, se convierte momentáneamente en otra pieza distinta, blanca como un copo de nieve, hermosa, fina, luciente, brillante. Las piezas entran en esta fábrica arrugadas y sucias y salen limpias, dobladas y acondicionadas para ir a ocupar los mostradores de las mejores tiendas...'' pàg. 39.

ra, i una rajoleria. Encara que tinguem en compte La Aprestadora Española, el conjunt és molt més important per a Sants. Si més no, aquest és el punt d'arrencada i a partir d'aquestes dades constantment trobarem noves indústries a la ciutat, fàbriques d'aprests i tints, com la de campetx (''del Campeche'') a Torrent Gornal, d'adobs com La Agrícola Catalana, 1863, primera indústria d'adobs complets de Catalunya, a la Marina (*11), la qual seguiren Adobs Joan Roca i altres, també rajolaires i terrissaires, entre les quals cal destacar la de Ribas i Romeu (*12) i la de Jaume Barela, fundada el 1867, Pau Cucurny (1868) i Josep Batllori (1855) (*13). Sobre el procés industrial, vegeu la matrícula industrial de 1855, 1865 i 1880 a l'apèndix 3: *Matrícula industrial 1855, 1865 i 1880.*

Serà, però, al tombant de segle, en plena crisi del tèxtil català per la pèrdua de les colònies i l'intent de reestructuració del sector, quan a l'Hospitalet es farà el gran salt; les noves indústries ja no se situen en el límit de Sants, sinó plenament al centre, al raval industrial de Sant Josep i a Santa Eulàlia. La creació de noves fàbriques és constant: Tecla Sala el 1899, Can Trinxet el 1902, Godó i Trias el 1903, Can Vilumara el 1907, Busquets Germans el 1910, Jacint Rifà el 1912. A partir d'aquest moment la ciutat és capaç d'absorbir la mà d'obra provinent de la immigració, no ja com a porta de Barcelona,sinó pels nous llocs de treball que el sector industrial ofereix.

Aquesta segona fase serà impulsada espectacularment per la primera guerra mundial, i, amb la facilitat dels negocis ràpids, les indústries ja existents faran ampliacions, com Antonio Pareto, Auxiliar Textil Algodonera el 1914 o Can Trinxet el 1916. També la indústria ceràmica s'assentarà definitivament en aquest període; així Cosme Toda, fundada el 1899 (*13 bis), serà ampliada el 1926. De la mateixa manera que sorgiran noves bòbiles vinculades al creixement demogràfic com B. Bonet el 1918 o La Redentora el mateix any, i, fins al final de la dècada dels trenta, en plena crisi industrial, les bòbiles seran un element constant i dinamitzador de l'activitat econòmica en funció de les construccions de cases.

Els beneficis immediats promoguts per la gran guerra faran que altres sectors —com la indústria d'adobs— tinguin a l'Hospitalet possibilitats d'establiment, i més si tenim en compte la instal·lació dels es-

---

*11 Citada per Vicens i Vives en *Industrials i polítics del segle XIX*, 2.ª edició, pàg. 38, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1972. La Agrícola Catalana estava localitzada a tocar de l'Hipòdrom de Can Tunis.

*12 Vegeu Josep Fiter: *Guia-cicerone de las cercanías de Barcelona*. Ed. Casa de la Caritat 1888.

*13 Sobre aquest període 1860-1900 he d'agrair el manuscrit de Joan Casas, *Notes sobre la història de les transformacions urbanes a l'Hospitalet*, on sistematitza aquest procés industrial. Vegeu *La formació de la indústria a l'Hospitalet del s. XIX*, editat pel Centre d'Estudi de l'Hospitalet, núm. 2, 1984.

*13 bis Indiquem la data corresponent a la seva inscripció al Registre Mercantil i

combriaires de Barcelona en el terme municipal de l'Hospitalet. Així, el 1914 s'instal·la la indústria de fabricació de guano de Bonaventura Stor i la indústria de productes derivats del sofre Mayerhoff el 1916, així com la Sociedad Barcelonesa de Colas y Abonos (El canyet), fundada el 1914, i la Cardoner, S. L., el 1925.

D'altra banda, és durant aquests anys quan les indústries canvien els seus generadors de força; així, el 1910 s'instal·là la Companyia Barcelonesa d'Electricitat, contractada per l'Ajuntament per a l'enllumenat públic, cosa que aviat significà la instal·lació dels primers electromotors a les petites indústries; la necessitat de més potència per a les grans indústries es concretà en un conveni amb la Cia. Elèctrica de Catalunya, que a partir del 1912 possibilità l'abandó de les velles màquines de vapor,substituïdes pels motors elèctrics.

Cal destacar també que, en l'intent de crear una indústria metal·lúrgica autòctona, l'Hospitalet acollí dues grans empreses, Foneries Escorsa, que amb el temps arribà a ser la segona foneria d'acer de l'Estat espanyol, i Alts Forns de Catalunya, continuadora de l'antiga farga de F. Bori del 1902 (*14); totes dues s'instal·laren l'any 1916.

Aquest període 1912-1920, malgrat la crisi consegüent a la guerra mundial, correspon, pel que fa a l'Hospitalet, al que podem anomenar "industrialització pròpia".

A tall d'exemple, Ramon Puig Gairalt, com a arquitecte, participà, entre el 1912 i el 1920, en la construcció o ampliació de catorze indústries (tèxtils, metal·lúrgiques i bòbiles, entre aquestes La Redentora el 1918). Del 1921 al 1924 solament en tres, totes elles bòbiles. Entre el 1925 i el 1930 en la construcció de la fàbrica Albert Hnos. (1926). I del 1931 al 1937 no se n'edificà cap (*15). Pensem que aquest és un índex del ritme d'industrialització que, si bé s'havia iniciat pels volts del 1860, serà en aquest període 1912-1920 quan tindrà la gran arrencada que configurarà en molts aspectes la ciutat actual, si bé del 1924 ençà el ritme de creixement demogràfic ja no respondrà a la industrialització pròpia, sinó a la suburbialització.

En resum, en el cas de l'Hospitalet observem un creixement autosostingut que té l'inici en el tombant de segle, que troba el punt culminant durant la guerra mundial —probablement el 1916— i entra posteriorment en una forta crisi i inestabilitat social, com passà a tot Catalunya, per la pèrdua del mercat exterior, molt especialment el sector tèxtil (*16), que socialment es manifestà en l'enfrontament di-

---

Industrial, la qual cosa no vol dir que no funcionessin amb anterioritat; de fet. R. Ybars a *Història de la fàbrica Cosme Toda* afirma que es va fundar l'any 1883.

*14 Vegeu l'article de F. Marcé: *Can Bori*, a "Xipreret", núm. 47, febrer de 1984.

*15 Alícia Suárez i Mercè Vidal: obra cit.

*16 Vegeu, per exemple, Jordi Nadal: *La crisi algodonera*, a *El Banco de España, una historia económica*, Madrid 1970, pàgs. 411-417.

recte entre el Sindicat Únic i el Lliure, que a l'Hospitalet, entre d'altres, es concretà en l'assassinat de l'industrial tèxtil Antoni Pareto Maristany (*17).

10. Estructura industrial el 1923

L'any crític de 1923, que es resolgué amb el cop militar de Miguel Primo de Rivera, amb la conformitat de la burgesia catalana, fou l'any de més immigració per a l'Hospitalet. L'estructura industrial de l'Hospitalet es distribuïa de la manera següent:

Taula 18

Sectors	Indústries	Obrers	%
1. Tèxtil	22	2.557	55,64 %
2. Metal·lúrgica	24	598	13,00 %
3. Construcció	18	420	9,14 %
4. Ceràmica	9	217	4,72 %
5. Químiques	26	206	4,48 %
6. Vidre	2	122	2,65 %
7. Fusta	21	79	1,71 %
8. Cuiro i pell	4	27	0,58 %
9. Alimentació	18	121	2,63 %
10. Comerç	130	142	3,09 %
11. Altres	49	106	2,30 %
Total	323	4.595	100,00

(Font: elaboració a partir del cens patronal i obrer amb data 1 d'abril de 1923).

Tèxtil

Per a una anàlisi sectorial i completa d'aquest cens, cal tenir en compte que el 81,4 dels treballadors del tèxtil eren dones, 2.083, i que només la indústria d'Avel·lí Trinxet ocupava 1.155 treballadors, que era el 45 % del cens obrer tèxtil (*18).

1. Relacionem a continuació la localització de les empreses tèxtils amb més de 30 treballadors:

---

*17 A les Actes del Plenari Municipal del 4 de març de 1921,hi podem llegir les manifestacions de condol dels regidors "por el vil atentado de que fue víctima y falleció el digno fabricante de esta localidad Antonio Pareto Maristany", fill d'Antoni Pareto Carreras.

*18 A la relació d'empreses de 1923, hi manca Caralt i Pérez, fundada el 1873, fàbrica de filats de cotó del Marquès de Caralt. El 1905, com a conseqüència de la crisi del final de segle, la fàbrica canvià la raó social per Caralt i Cia., i tornà a tenir greus dificultats en acabar la guerra mundial; així, el 1919 la meitat de l'empresa estava parada i el 1920 tancà fins al 1931.

Indústria	Localització	Especialització	Total treballadors/dones	
Avel·lí Trinxet	Salvadors, 1	filats i teixits cotó	1.155	1.078
Trias, Vda. i fills	Marina, 100-6	filats i teixits jute	388	312
Tecla Sala	Torrent Gornal, s / n .	filats i retorçats cotó	322	271
Vilumara	B. Muntanya, 17	teixits de seda	140	111
Rifà Jacint	Pi i Margall, 35	filats i retorçats cotó	137	112
Picas, Germans (*19)	Marina, 162	teixits de cotó	76	67
Amat i Cia	Farnés-Collblanc	filats de cotó	60	51
Argenté i Puig	Pi i Margall, 36	fàbrica de mantes	48	36
Caballeria i Busquets (*20)	Pareto, 4	blanqueig, tints i aprest	33	3
Solanas, Pere	Sta. Eulàlia, 6	triturats de cotó	39	20

Metal·lúrgia

Cal significar que Foneries Escorsa ocupava 162 treballadors, és a dir, el 27 % del cens obrer d'aquest sector. La relació d'empreses amb més de 30 treballadors era:

F. Escorsa	Pi i Margall, 112	Foneria de ferro i acer	162
Alts Forns de Catalunya	L. Miró	Foneria de ferro i acer	49
Feliu i Zamora	Buenos Aires, 93-97	Foneria de ferro	37

Hi ha altres petites foneries de ferro com Padró i Cia., al passatge Riera, amb 26 treballadors, o Marín, Germans, al c. Llobregat, 51-53, amb 12 treballadors. La resta són bronzistes,calderers, llauneries, etc.

Construcció

Les bòbiles amb més de trenta obrers eren:

Abadal Oliveras, Ll.	Sta. Eulàlia	43
Bonet, Baltasar	Collblanc	53
Martí i Cia	Collblanc	46
Salvat, Marcos	B. Muntanya	50
La Redentora	Torrent Gornal	56

*19 Picas, Germans fou absorbida posteriorment per Busquets,Germans.

*20 Isidre Caballeria Lladó, Isidre Caballeria Martí i Enric Busquets Mariné constituïren el 1924 La Auxiliar Textil Algodonera (registre mercantil el 31 de juliol de 1924).

La resta del cens de construcció són bòbiles o contractistes d'obres, entre els quals destaca Miquel Carbonell amb 34 obrers, així com les tres serradores de marbre.

Ceràmica

El cens només indica quatre indústries amb més de 20 treballadors i no hi consta Cosme Toda (*21):

		Treballadors
Cucurny, Germans	Sta. Eulàlia, 5-7	38
Vda. Antoni Puig	Prat de la Riba, 53	24
Llopis, Tomàs	Prat de la Riba, 10	21
Romeu Escofet, J.	Prat de la Riba, 55	68
Cosme Toda	Prat de la Riba, 60	40

Química

La indústria química estava aleshores en procés d'expansió; augmentà espectacularment durant la primera dictadura per l'expulsió dels escombriaires de Barcelona amb motiu de l'Exposició del 1929. El 1923 cap indústria, segons el cens, no tenia més de trenta treballadors. Les més importants eren:

Busquets, Germans	Marina, 172	24
Rosich, Joaquim	Collblanc, 59	22

Vidre

Només hi consten dues empreses:

Fca. Cristal Cooperativa Obrera	Llobregat, 108-110	105
Fca. Magí Rovira Carreté	Campalans, 151	17

Componen el sector de la fusta petites empreses, cap de les quals no arriba a deu treballadors; abasta "fusteries", "serradores mecàniques", "embalatges", "constructors de carros" i "boters".

Entre les empreses de cuiro i pell, destaquem la de Jaume Segarra, a la carretera de Collblanc, 15, amb dotze treballadors, especialitzada en l'elaboració de materials per a barretaires.

*21 Si bé al cens patronal i obrer no hi consta Cosme Toda, la matrícula industrial d'aquest mateix any no ens fa dubtar de la seva activitat, tenint en compte que el 1926 fou ampliada i triplicà la seva activitat, suposem que el 1923 ja tenia quaranta treballadors.

En alimentació, són inclosos els dotze forns de pa que aleshores hi havia a la ciutat, així com la indústria de confiteria i torró de Gaspar Soler a la carretera de Collblanc, 22, la indústria conservera de Casals i Bierge a Santa Eulàlia i el molí de farina i cereals de la Vídua de Just Oliveras.

L'apartat de comerç inclou el conjunt de petites botigues, comestibles, cellers, merceries, drapaires, comerç d'alfals, etc.

Finalment, ''altres indústries'' inclou transports, serveis municipals, escorxador, escombraires, farmàcies i barbers.

Estructura industrial el 1930

Durant la dictadura podem parlar d'un ritme del creixement industrial superat pel ritme de la immigració, que disminuí a partir del 1924, però que no significà la paralització d'aquest procés industrial. Els canvis que es produïren significaren la desaparició d'alguna empresa tèxtil com P. Solanas, l'absorció d'altres com Picas, Germans, assimilada per Busquets, Germans —que havia estat fundada el 1910 i que anà integrant indústries tèxtils i químiques—; la creació d'Albert,Germans el 1926, especialitzada en seda, i la incorporació de Can Trinxet a la Unió Industrial Cotonera el 1931.

Cal destacar el manteniment de la ceràmica, la metal·lúrgica, l'increment del vidre i el creixement espectacular de la construcció en funció de la necessitat d'habitatges. Si abans no, en començar la dècada dels trenta, el problema de l'atur comença a ser greu; així, en un cens del novembre de 1931, es parla de 573 obrers sense feina (*22) i el desembre de 1932 un cens obrer de l'ajuntament ja parla de 1.500 famílies sense cap salari. El 1933 fou l'any de màxima conflictivitat laboral, que finalitzà amb el tancament d'Amat i Cia el 1934, Can Trinxet i Cosme Toda el 1935. Ja el 1936 Ramon Frontera, alcalde de la ciutat, esmenta més de 4.000 famílies sense feina i manifesta que aquest greu problema abraça els diversos sectors econòmics de l'Hospitalet. Així, les dificultats d'exportació dels productes agraris havien reduït a Barcelona el mercat d'exportació dels conreus hortícoles i la indústria tèxtil cotonera no podia mantenir el ritme de producció assolit durant la dictadura. La manifestació més greu per a l'Hospitalet fou la impossibilitat de ''salvar'' la Unió Industrial Cotonera, que significava l'acomiadament de 4.000 treballadors; Can Trinxet fou la més gran de tot el grup, amb 1.200 treballadors. Finalment, la crisi implicà una paralització de la construcció, que augmentà el nombre de parats (*23). A més, la mateixa localització de l'Hospitalet, a tocar

---

*22 *Memòria de l'Ajuntament de l'Hospitalet 1932*. Ed. Casa dels Secretaris. Barcelona 1933.

*23 Per a una visió general de la conjuntura econòmica d'Espanya i les repercussions de la crisi mundial del 1929, vegeu *Historia de España y América*, dirigida per J.

de Barcelona, provocà un moviment de famílies que, mancades de recursos, vingueren a establir-s'hi perquè no podien sobreviure a Barcelona.

La manca d'un cens obrer i patronal per al 1930 ens obliga a recórrer a la matrícula industrial. El cens general per al 1930,l'hem establert comparant la matrícula industrial del 1923 i tenint en compte les dades que sobre el nombre de treballadors hem pogut obtenir de diverses relacions municipals per al cobrament d'impostos:

Taula 19

Sectors	Indústries	Treballadors	%
1. Tèxtil	21	3.585	48,80
2. Metal·lúrgia	36	638	8,68
3. Construcció	26	1.140	15,57
4. Ceràmica	12	445	6,05
5. Química	30	275	3,70
6. Vidre	4	205	2,79
7. Fusta	22	200	2,72
8. Cuiro i pell	5	32	0,43
9. Alimentació	45	302	4,11
10. Comerç	323	353	4,80
11. Altres	78	169	2,30
	800	7.345	100

Indústria tèxtil

En funció del nombre de treballadors, podem distingir tres menes d'indústries. Les grans empreses, de 100 a 1.200 treballadors, les mitjanes de 40 a 100 i les petites empreses, pràcticament familiars. Hem agrupat en aquest sector les filatures, els teixits i els acabats, ja que molts cops es realitzen funcions dels tres processos en una mateixa empresa.

Grans empreses:

— *Unión Industrial Algodonera n.º 12* (Avel·lí Trinxet i fills) al carrer Salvadors, 1. 23.474 fusos de filar cotó i 1.430 de retorçar, 413 telers mecànics sense jacquard. 1.200 treballadors.

— *Tecla Sala.* Torrent Gornal, s/n., 12.800 fusos de filar cotó, 3.200 fusos de retorçar i tints. 300 treballadors.

— *Vda. de Jaume Trias i fills.* Marina, 100-106. 2.332 fusos de filar jute, 70 fusos de retorçar cànem, 100 fusos de filar cotó, 140 te-

---

Vicens i Vives, vol. V, pàgs. 247-283. Ed. Vicens-Vives 1972. Per a Catalunya, vegeu Josep Mª Bricall, *Política Econòmica de la Generalitat (1936-1939)*, Barcelona, Eds. 62, 1978, capítol I, "Dades de l'economia catalana i desenvolupament de la producció durant el període 1931-1939", pàgs. 13-32.

lers sense jacquard, maquinària per fer sacs i aprests. 556 treballadors.

— *Amat i Cia.* c. Collblanc. 4.000 fusos de filar cotó i 350 de retorçar. 130 treballadors.

— *Jacint Rifà:* Pi i Margall, 35. 4.090 fusos de filar cotó i 1.350 de retorçar cotó. 100 treballadors.

— *Auxiliar Textil Algodonera.* Pareto, 60. Maquinària de blanqueig, emmidonat i aprests. 150 treballadors.

— *Caralt i Pérez, S.A.* c. Aprestadora. Fusos per a cànem, maquinària per fer sacs, fusos per a cotó, blanqueig i aprests. 550 treballadors el 1931.

— *Vilumara, Francesc.* B. Muntanya, 17. 30 telers mecànics amb jacquard i 102 sense. 160 treballadors.

Empreses mitjanes:

— *Albert, Germans.* Rodés, 24. 500 fusos per a seda i 3.000 per a llana, tints i aprests. 80 treballadors.

— *Argenté Soriano,* Pi i Margall, 36. 770 fusos de filar cotó, 5 telers amb jacquard i 15 sense. 40 treballadors.

Petites empreses:

— *Joan Capdevila.* Pi i Margall, 35. 4 telers mecànics sense jacquard.

— *Tomàs Balaguer.* Joan Maragall, 20. 4 telers sense jacquard. 11 treballadors.

— *Rafael Anglada.* Migdia, 5. 5 telers sense jacquard i aprests (2 màquines).

— *Gomar i Cia.* Rambla Just Oliveras, 23. 2 màquines aprests.

— *Gabarró, Josep.* Ptge. Torrassa. 2 màquines aprestar. 14 treballadors.

— *J. Suñol.* Casanovas, 42. 1 teler circular.

— *A. Quera.* Rambla Just Oliveras, 35. 1 màquina de fer cintes.

Entre les indústries de teixits, hem d'assenyalar també les de panes i colors pintats: *Mayerhoff* (c. Cementiri), *Cardoner i Cia.* (Torrent Capó) i *Jaume Bonay* (c. Comerç, 11).

Hem deixat de banda la fàbrica de *Germans Busquets i Cia,* Marina, 172, perquè és una empresa mixta, amb maquinària d'aprestar, emmidonar i blanqueig, destil·lació d'olis de ricí, fabricació de tints, greix i betum, i que inicià l'activitat a començament del 1911, a l'antiga fàbrica de tints *d'Esteve Puiggròs.*

Indústries metal·lúrgiques

A més de *Foneries Escorsa,* al carrer Pi i Margall, 2, que ocupava 150 treballadors, i *Alts Forns de Catalunya,* c. Alps, que arribà a 100 treballadors, hi havia cinc foneries més de cubilat que oscil·laven entre 8 i 40 treballadors. I 29 manyans i calderers.

Construcció

La majoria de les bòbiles es localitzaven al Torrent Gornal i Muntanya. Sembla que la més gran era la *Cooperativa La Redentora*, que ocupava 80 treballadors, seguida de *Materiales para la Construcción*, amb 50 treballadors; la resta ocupaven entre 25 i 30 treballadors.

Al Torrent Gornal, hi trobem els forns de *Baltasar Bonet*, *Martí Crehuet*, *Ferré i Cia.*, *Martí i Cia.*, *La Redentora i Joan Subirats*.

A Muntanya, *Marc Salvat i Civit*, *Francesc Goya i Viñals*, *E. Prats i Trias* (a Can Vidalet), i *J. Rovira German*.

Al barri de Santa Eulàlia hi havia dues bòbiles, la de *Soler Artal*, al c. Sta. Eulàlia, 186, i la de *Lluís Abadal Oliveras*, a Santa Eulàlia, 183; igualment, a Collblanc trobem la de *Germans Albet, R.* i la de *Josep Roca Munné* a Torre Melina. Al "camí del canyet" es localitzava *Materiales de Construcción*. Val a dir que l'únic forn formiguer per obtenir teules era el de *Francesc Granell*, al Torrent Gornal.

La fabricació de pedra artificial es concentrava al barri de Santa Eulàlia, *Batista Arrufí* al carrer Prat de la Riba, *F. Arso M.*, al carrer Agricultura, *Pere Coma* a Pi i Margall i *M. Malíeu A.* al carrer Aliança.

Les tres serradores de marbre eren *Tomás Gimenez B.* al carrer Muntanya, *Germans Franci*, al carrer Centre, i *Narcís Rodón*, a Santa Eulàlia, 11.

També en aquest apartat de la construcció hem de considerar la fabricació de llosetes amb premsa hidràulica, *Pere Coma*, a Pi i Margall, 76 i 90, *Càndid Pedrol* a Agricultura, 40, *Antoni Casas* a Sant Joan, 32, i *Bautista Mascarell* al carrer Mas, 16.

Finalment, cal assenyalar un fenomen que aquests anys tingué molta importància a l'Hospitalet a causa de la crisi que caracteritzà aquest període; ens referim a les cooperatives de treballadors. Si bé ja des del 1918 existia la Cooperativa La Redentora, fou aquests anys, i especialment quan la crisi tocà fons, a partir del 1933, quan sorgiren un conjunt de cooperatives de rajolaires, vinculades, evidentment, a la construcció. Així trobem *La Lealtad*, *La Técnica* i *La Productora*, que aquest mateix any ja comptava 161 treballadors. L'any 1934 tenim notícia de *La Hospitalense*, i el 1935 de *La Prosperidad*, *La Popular* i *El Avance Hospitalense*.

Ceràmica

Incloem en aquest apartat els gerrers, i els terrissaires, així com forns en els quals s'obtenien cairons, llosetes i rajoletes.

Pràcticament es concentraven al barri de Santa Eulàlia, especialment al carrer Prat de la Riba, i, entre elles, la més gran era *Cosme Toda*, que després de l'ampliació del 1926 ocupà 115 treballadors.

Propietari	Forns	Productes	Localització
Cosme Toda Vives	2	Rajoletes	Prat de la Riba, 60
	5	Llosetes	
	9	Cairons	
Francesc Batllori	1	Gerres	Prat de la Riba, 80
Josep Llopis	2	Llosetes	Prat de la Riba, 66
Jaume Barella	1	Llosetes	Prat de la Riba, 55
Germans Cucurny	3	Obj. refract.	Pi i Margall, 5-7
Josep Oliveras N.	2	Llosetes	Muntanya, 13

Indústries químiques

24 fàbriques de greixos i adobs animals i laboratori, entre les quals cal destacar *Busquets, Germans,* ja citada, *M. Brugarolas* al carrer Muntanya, *Barcelonesa de Colas y Abonos* (''El Canyet''), al Camí del Mig, que tenia 43 obrers, i *Vilarnau, S.A.*, a Mas, 22, amb 22 obrers.

Vidre

El 1930 només hi havia quatre indústries, totes elles localitzades a Collblanc-la Torrassa; la més gran era la *Fábrica de Cristal Cooperativa Obrera,* que ocupava 111 treballadors (havia estat fundada el 1921).

Propietari	Gresols	Localització
Fca. Cristal C.O.	8	Llobregat, 108
Corominas i Cendrós	6	Romanins, 39
Dachs, Verger i Cia.	4	Romanins, 37
Magí Rovira Carreté	4	Campalans, 151

Semblantment al que hem comentat en la construcció, sorgiren algunes cooperatives de treballadors, *El Mirall* (1932) i *La Esmeralda* també al mateix any que comptava amb 104 treballadors.

Cuiro-pell i fusta

Cinc fàbriques de pells adobades, vint-i-un fusters o ebenistes, un carrosser. Calculem uns 200 treballadors a les fusteries.

Indústries d'alimentació

Conserves de fruita i carn, de *M. Bierge,* al carrer Buenos Aires, tenia 13 treballadors, a més de mantegues comestibles a *Busquets Germans,* així com *Olis Bau,* fundada el 1928, carrer Prat de la Riba, 44, amb 12 treballadors, i quatre empreses de bombons i xocolata. Tres fàbriques de gasoses i trenta-vuit forns de pa.

Comerç i altres activitats econòmiques

Per tenir una visió globalitzada de l'activitat econòmica a l'Hospitalet dels anys trenta cal assenyalar també Transports J. Herp, i especialment l'empresa de Just Oliveras que amb dotze autobusos feia serveis regulars i tenia dos camions i un autocar de lloguer.

El bestiar, a mesura que l'activitat industrial va transformant el sòl urbà, també canvia; així hi ha una disminució dels ramats de cabres (en el cens del 1930 només hi ha tretze pastors) i augmenten espectacularment els porcs, ànecs, etc., animals que viuen de les deixalles orgàniques que els escombriaires acumulen al voltant de la plaça del Sol (T. Gornal-la Torrassa) i Santa Eulàlia. Segons la matrícula industrial del 1930 hi havia 880 vaques i 168 cavalls, molts d'ells relacionats amb activitats industrials.

La vida ciutadana es desenvolupava en un teixit urbà que incloïa cent setanta-tres botigues de queviures i comestibles, trenta lleteries amb vaques i vuit expenedories de llet, trenta-cinc venedors de carbó, dotze espardenyeries, seixanta-cinc cafès i noranta-sis tavernes (dos d'aquests establiments eren cases de prostitució habituals), quaranta-sis barbers, vuit farmàcies, quatre llevadores, dos veterinaris i deu metges (*24).

Finalment, aquests anys l'Hospitalet comptarà amb tres entitats bancàries, donada la seva importància industrial: Banc de Catalunya (1928), transformat en Banc Colonial i després incorporat al Banc Central, Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, també el 1928, i Banc Pérez López, avui Banco Guipuzcoano (*25).

Si hem parlat d'una industrialització pròpia de l'Hospitalet en aquest període és pel fet que la ciutat ofereix llocs de treball en funció del propi creixement demogràfic, però és clar que el capital no prové de l'Hospitalet. Així, per exemple, a la relació de màxims contribuents industrials del 1931 (*26), hi trobem en primer lloc el propietari d'una serradora de marbre, seguit de Joan Ventura Riera, Lluís Oliveras Norta, Francesc Goyta Vidal i Josep Llopis Mestre, els dos últims de la ceràmica. Per tant, totes les indústries tèxtils i les foneries eren de capital barceloní. La manca d'una burgesia industrial serà una de les característiques definitòries de l'Hospitalet.

---

*24 Aquesta relació no pretén ser exhaustiva; hi manca, per exemple, Catalana de Gas i Electricitat, incorporada a la ciutat el 1882, i les sis gasolineres que ja existien el 1933, o altres activitats menors com els cistellaires, paraigüers o corders. Si més no, pensem que pot ser útil per tenir una visió general de la ciutat el 1930.

*25 Vegeu E. Vilagrasa Laiz: *Una ciudad en marcha*. 1961.

*26 "Relació dels vuitanta-quatre majors contribuents que juntament amb els regidors formen el cos electoral per l'elecció de senadors de 1931" (Arxiu Històric de la Ciutat. *Carpeta del secretari* corresponent a 1931).